

Marietta Janowicz-Lomott

Uniwersytet Gdański

KOSZTY DZIAŁALNOŚCI UBEZPIECZENIOWEJ – TOWARZYSTWA UBEZPIECZEŃ WZAJEMNYCH A ZAKŁADY UBEZPIECZEŃ W FORMIE SPÓLEK AKCYJNYCH

Streszczenie: W artykule zweryfikowano tezę o związku kosztów ponoszonych przez zakłady ubezpieczeń z formą organizacyjną zakładu ubezpieczeń na przykładzie polskiego rynku ubezpieczeniowego w latach 2000-2008. Autorka zbadała wskaźniki szkodowości, kosztów akwizycji i administracji oraz wskaźnik szkodowo-kosztowy dla spółek akcyjnych i towarzystw ubezpieczeń wzajemnych.

Słowa kluczowe: ubezpieczeniowa spółka akcyjna, towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych, koszty działalności.

1. Wstęp

Działalność ubezpieczeniowa może być prowadzona w formie spółki akcyjnej lub towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Różni je przede wszystkim cel działania – maksymalizacja zysku i/lub wartości przedsiębiorstwa w spółkach akcyjnych i wzajemne ubezpieczenie się (tanie i dobre) w TUV-ach.

W artykule weryfikowana jest teza o związku kosztów działalności ubezpieczeniowej z formą organizacyjną zakładu ubezpieczeń¹. W celu weryfikacji tezy porównane zostały wskaźniki szkodowości, wskaźniki udziału kosztów akwizycji i administracji w składce brutto oraz wskaźnik szkodowo-kosztowy (COR). Analiza została przeprowadzona na bazie zagregowanych wskaźników dla spółek akcyjnych i TUV-ów działu II oraz wskaźników dla TUV-ów działających w Polsce w latach 2000-2008.

¹ Pojęcie kosztów działalności ubezpieczeniowej zostało użyte w szerokim rozumieniu kosztów ponoszonych przez zakłady ubezpieczeń przy prowadzeniu ubezpieczeń, a nie jedynie jako pozycja technicznego rachunku ubezpieczeń zawierająca koszty akwizycji, administracji oraz prowizje i udziały w zyskach reasekuratorów.

2. Problematyka kosztów w zakładach ubezpieczeń

Wyjaśnienia koegzystencji T UW-ów i spółek akcyjnych na rynku ubezpieczeniowym poszukuje się we współczesnej teorii organizacji, głównie w teorii agencyjnej [Mayers, Smith 1988]. T UW-y osiągają przewagę w redukcji kosztów agencyjnych (łagodzenia konfliktów) na linii właściciel – ubezpieczony. Tożsamość klienta i „właściciela”² oraz cel działania T UW-ów pozwalają na wyeliminowanie ze składki narzutu na zysk i na „oddawanie” ubezpieczonym większej części składki ubezpieczeniowej, w efekcie czego T UW-y generują wyższe wskaźniki szkodowości (często przy niższych składkach) [Valuing... 2007].

Towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych przyciąga klienta o niższym ryzyku [Smith, Stutzer 1993]. W literaturze przedmiotu podkreśla się także, iż wysokie składki ubezpieczeniowe w towarzystwach komercyjnych dla niektórych grup ubezpieczeń są wynikiem swoistej antyselekcji ryzyka³, natomiast w T UW-ach dobór ryzyka i nadzór nad nimi nazywany jest wręcz „umoralnianiem ryzyka” [Szymański 1946]. Dodatkowo analizy empiryczne wykazały, że T UW operuje w mniej ryzykownych liniach biznesu i koncentruje swą działalność na rejonach geograficznych o niższym ryzyku, wykazuje zatem niższe wahania wskaźnika szkodowości [Lamm-Tennant 1993].

Przewaga w ograniczaniu kosztów agencyjnych na linii właściciel – ubezpieczony jest obniżona w efekcie utrudnionej kontroli kadry menedżerskiej w T UW-ach, w efekcie tego T UW-y są postrzegane jako podmioty osiągające mniejsze sukcesy w zakresie obniżania kosztów działalności [Cummins, Rubio-Misas 2004]. Jednocześnie zauważa się znaczny wpływ wzajemności na obniżenie kosztów akwizycji, dzięki czemu T UW-y, mimo wyższych wskaźników szkodowości, mogą osiągnąć niższe niż w spółkach akcyjnych wskaźniki szkodowo-kosztowe [Valuing... 2007].

3. Szkodowość składki ubezpieczeniowej

Ważnym miernikiem działalności zakładu ubezpieczeń są wskaźniki szkodowości, które informują o tym, jaką część składek zarobionych brutto zakład ubezpieczeń przeznaczył na wypłatę odszkodowań i świadczeń. Stanowią także sprawdzian prawidłowości kalkulowania składek ubezpieczeniowych w danym okresie [Jonczyk i in. 2006].

W analizie wykorzystano wskaźnik szkodowości brutto. Z punktu widzenia wypłacalności ma on większe znaczenie niż wskaźnik szkodowości na udziale włas-

² Ułomność praw właścicielskich w klasycznej formie wzajemności ubezpieczeniowej polega na tym, iż są one nierozdzielnie związane z zawarciem umowy ubezpieczenia, nie można ich sprzedać, odziedziczyć itd.

³ Na przykład w rolnictwie ubezpieczane są zwierzęta chore bądź uprawy na terenach szczególnie narażonych na klęski.

nym, który jest istotny w krótkim terminie, gdyż wskazuje, czy zakład działa z zyskiem i czy będzie mógł działać z zyskiem w najbliższym okresie, jeśli nie zmieni się jego program reasekuracyjny [Metodologia analizy... 2001]. Wskaźnik szkodowości brutto dla TUV-ów w dziale II był znacznie niższy niż ten sam wskaźnik liczony dla spółek akcyjnych. W latach 2000 i 2001 różnica ta była najwyższa i wynosiła odpowiednio 26,3 i 24,8 punktu procentowego. W latach 2002, 2004, 2006 i 2008 różnica ta była niższa (odpowiednio 14,5; 10,87; 11,2 i 14,3 pkt.). Lata 2003 i 2005 charakteryzowały się różnicą poniżej 10%, najniższa różnica zaś pojawiła się w 2007 r. i wyniosła 3,68 punktu procentowego (tab. 1).

Wskaźnik szkodowości na udziale własnym nie różnił się wyraźnie od szkodowości brutto. Najistotniejsza różnica dotyczy roku 2007 w TUV-ach, gdzie wskaźnik szkodowości na udziale własnym wyniósł 48,7% (różnica 8,4), a zatem reasekuratorzy istotnie uczestniczyli w pokrywaniu odszkodowań i świadczeń wypłacanych przez TUV-y. W przypadku spółek akcyjnych najwyższe różnice w poziomie obu wskaźników zaobserwowano w latach 2004 (3,79 pkt.), 2005 (2,41 pkt.) i 2007 (3,23 pkt.), przy czym szkodowość na udziale własnym była wyższa od szkodowości brutto o te wartości. Spółki akcyjne prowadziły zatem w badanym okresie kosztowną i nieefektywną reasekurację.

Tabela 1. Wskaźniki szkodowości brutto w TUV-ach w latach 2000-2007 (w %)

Wskaźniki	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
TUV TUV	52,94	50,31	54,29	54,80	51,88	53,02	49,90	59,61
Concordia	49,77	60,98	74,55	73,13	51,37	61,10	52,94	82,00
Cuprum	32,08	29,54	41,84	30,83	19,91	32,28	32,03	47,99
SKOK	43,49	42,38	43,26	38,44	31,06	21,11	15,64	3,89
Pocztowy				62,93	43,51	65,02	65,50	87,12
Bezpieczny Dom						9,99	9,64	3,50
TUZ						81,35	59,42	64,75
TUV w dziale II	44,94	46,71	53,59	52,83	50,17	51,02	46,08	57,1
SA w dziale II	71,2	71,51	68,1	62,07	61,04	59,74	57,28	60,78

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji KNF i sprawozdań finansowych publikowanych w Monitorze Polskim B.

Wskaźnik szkodowości dla spółek akcyjnych do roku 2006 wykazywał w badanym okresie wyraźną tendencję malejącą, aby nieco wzrosnąć w roku 2007 i 2008. Zawierał się w przedziale od 71,51% do 57,28% (rozpiętość 14,23 pkt. proc.). W przypadku wskaźnika dla TUV-ów wahał się on w przedziale od 57,1% do 44,9% (rozpiętość 12,2 pkt. proc.). Gdyby z analizy tej wyłączyć wyjątkowy rok 2007, w którym w wypłacie odszkodowań w znacznym stopniu uczestniczyli reasekuratorzy, rozpiętość wahań wskaźnika zmalałaby do 8,69 pkt. proc., a zatem w TUV-ach wskaźnik szkodowości wykazuje znacznie wyższą stabilność.

W poszczególnych zakładach ubezpieczeń wzajemnych występuje zróżnicowanie poziomu wskaźnika szkodowości brutto⁴. Wysokim poziomem tego wskaźnika charakteryzowały się TUV TUV, Concordia Polska TUV, Pocztove TUV i TUV TUZ. Przekraczał on poziom średni dla wszystkich TUV-ów. Bardzo niską szkodowość odnotował TUV Bezpieczny Dom. Ze względu na specyfikę jego działalności i początkowy okres działania wydaje się, iż jest to polityka mająca na celu zgromadzenie kapitałów zapasowych. Niski poziom wskaźnika szkodowości odnotowuje TUV Cuprum i TUV SKOK (znaczny spadek w latach 2006 i 2007 do poziomu 15,64% i 3,98% (!)).

Analiza szkodowości na polskim rynku ubezpieczeniowym udowadnia prawdziwość tezy, iż towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych są w Polsce zakładami ubezpieczeń o zasadniczo niższej szkodowości niż spółki akcyjne, a zatem odwrotnej od spotykanej w literaturze przedmiotu. Dotyczy to szczególnie zakładów branżowych. Jedynie TUV TUV, TUV Pocztove i w kilku badanych okresach Concordia Polska TUV osiągnęły wskaźniki szkodowości przewyższające poziom spółek akcyjnych.

4. Koszty akwizycji i administracji

Główną pozycją kosztów technicznych działalności ubezpieczeniowej są koszty akwizycji i administracji. Wskaźniki (stopy) kosztów akwizycji i administracji wskazują, jaką część składki brutto zakład ubezpieczeń przeznaczają na ponoszenie tych kosztów.

Koszty akwizycji związane są z zawieraniem i odnawianiem umów i obejmują:

- koszty bezpośrednie, w tym: prowizje pośredników ubezpieczeniowych, wynagrodzenia wraz z narzutami pracowników zajmujących się akwizycją, koszty badań lekarskich, koszty atestów i ekspertyz przy ocenie ryzyka ubezpieczeniowego, koszty wystawienia polis, koszty włączenia umowy do portfela,
- koszty pośrednie, w tym: koszty reklamy i promocji produktów ubezpieczeniowych, koszty ogólne związane z badaniem wniosków i wystawianiem polis [Rozporządzenie Ministra Finansów..., art. 2.1.10].

Stopa kosztów akwizycji dla TUV-ów była w badanym okresie niższa niż dla spółek akcyjnych. Wskaźnik ten różni się jeszcze bardziej, gdy z analizy wyodrębnimy PZU SA, który ma znaczny wpływ na obniżenie stopy kosztów akwizycji spółek akcyjnych. Różnica mieści się wówczas w przedziale od 3,29 (w 2007 r.) do 5,63 pkt. proc. w 2006 r. (tab. 2). Co ciekawe, w obu typach zakładów wskaźniki wykazują niemal identyczną tendencję.

Znaczną przewagę w poziomie wskaźnika kosztów akwizycji osiągają zakłady branżowe – TUV Cuprum i Bezpieczny Dom, a także TUV Pocztove. Wysoki był

⁴ Szczegółowa analiza dotycząca poszczególnych zakładów ubezpieczeń przeprowadzana jest w latach 2000-2007. Nie obejmuje ona roku 2008 ze względu na dotychczasowy brak publikacji sprawozdań finansowych za ten rok w Monitorach Polskich B.

jego poziom w zakładach uniwersalnych – Concordia Polska osiągnęła w latach 2002-2007 stopę kosztów akwizycji wyższą niż spółki akcyjne bez PZU SA, bardzo podobna sytuacja występuje także w TUV TUZ. Niepokojąco wysoko wzrósł poziom wskaźnika w 2007 i 2008 r. w TUV SKOK (dotychczas oscylował on wokół średniej dla TUV). Bardzo wysoki poziom wskaźnika szkodowości może świadczyć o tym, że zakład ubezpieczeń ma trudności z pozyskaniem nowych klientów i oferuje agentom i brokerom wyższe prowizje lub że koszty oceny ryzyka i wystawienia polisy znacznie wzrosły. Z tą pierwszą sytuacją możemy mieć do czynienia w TUV SKOK, gdyż w roku 2007 jednocześnie ze znacznym wzrostem stopy kosztów akwizycji zakład zanotował spadek przypisu składki ubezpieczeniowej o -6,29%.

Tabela 2. Stopa kosztów akwizycji w TUV-ach w latach 2000-2008 (w %)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TUV TUV	15,06	13,38	12,36	14,70	14,30	14,78	14,34	13,49	12,67
Concordia	9,04	14,33	19,50	23,90	22,49	20,97	20,90	19,19	18,78
Cuprum	1,21	1,21	1,15	2,31	2,82	3,18	2,58	3,01	2,92
SKOK	10,72	11,65	12,69	12,34	13,41	13,76	13,32	23,75	22,67
Pocztowy				0,56	0,66	2,65	7,17	12,21	Bd
Bezpieczny Dom						5,01	2,96	4,11	Bd
TUZ						17,75	21,23	24,60	28,10
TUV działu II	9,52	10,75	9,73	13,97	14,48	14,32	14,11	16,89	16,97
SA działu II	10,67	13,12	10,78	14,76	14,78	15,27	16,30	17,11	18,46
SA działu II bez PZU SA	15,26	15,87	13,30	18,67	18,17	18,01	19,74	20,17	Bd

Źródło: jak w tab. 1 oraz wstępne dane finansowe za rok 2008 opublikowane w „Miesięczniku Ubezpieczeniowym” nr 4, kwiecień 2009.

Koszty administracji stanowią koszty działalności ubezpieczeniowej niezaliczone do kosztów akwizycji, odszkodowań i świadczeń lub kosztów działalności lokacyjnej i związane z inkasem składek, zarządzaniem portfelem umów ubezpieczenia, umów reasekuracji oraz ogólnym zarządzaniem zakładem ubezpieczeń, w tym: amortyzacja oraz koszty utrzymania biur i nieruchomości wykorzystywanych na własne potrzeby, koszty pocztowe i telekomunikacyjne, koszty usług obcych, koszty zużycia energii, materiałów, amortyzacja środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych, wynagrodzenia wraz z narzutami, koszty podróży służbowych oraz koszty reklamy z wyłączeniem kosztów reklamy związanych z produktem ubezpieczeniowym [Rozporządzenie Ministra Finansów..., art. 2.1.13].

Wskaźnik kosztów administracji w TUV-ach wykazuje niezwykle korzystną tendencję malejącą (tab. 3). Z poziomu 37,63% spadł do poziomu 11,71% i o 2,21 pkt. proc. przewyższa ten sam wskaźnik dla spółek akcyjnych (choć w roku 2006

różnica wynosiła jedynie 0,76). Świadczy to o stabilizującym się znacznie poziomie udziału tych kosztów w składce brutto, co bezsprzecznie związane jest z przeszło dziesięcioletnim działaniem dużych TUV-ów. W początkowym okresie działania zakładu ubezpieczeń najczęściej ponosi on najwyższe koszty administracyjne, choć w przypadku branżowych TUV-ów możliwe jest również korzystanie z gotowych, istniejących już rozwiązań, które mają wpływ na wysokość kosztów administracji (np. lokalizacja, brak kosztów marketingowych itd.). Szczegółowa analiza stopy kosztów administracji wykazuje, że niektóre z zakładów (Concordia, TUV Cuprum czy Pocztowy) obniżyły wskaźniki kosztów administracji nawet poniżej średniej wartości dla spółek akcyjnych.

Tablica 3. Stopa kosztów administracji w TUV-ach w latach 2000-2008 (w %)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TUV TUV	38,94	32,65	27,73	22,71	18,80	16,04	15,10	14,09	12,22
Concordia	55,48	44,25	32,71	22,35	19,25	15,01	13,05	9,86	8,00
Cuprum	12,58	12,41	12,76	11,75	11,66	9,86	7,64	9,55	10,57
SKOK	37,06	35,09	29,00	19,85	21,20	21,35	12,25	14,54	13,57
Pocztowy				7,49	15,32	15,71	7,84	10,60	bd
Bezpieczny Dom						134,29	36,04	48,14	bd
TUZ						13,76	18,03	10,87	12,03
TUV w dziale II	37,63	33,52	31,28	20,46	18,17	16,17	12,95	12,33	11,71
SA w dziale II	16,01	14,10	14,29	13,77	13,20	12,39	12,19	10,80	9,50

Źródło: jak w tab. 2.

Kosztami, które mogłyby potencjalnie uzasadniać tezę o trudnościach w obniżaniu kosztów w TUV-ach są koszty administracji. Biorąc jednak pod uwagę znacznie krótszą historię wzajemności ubezpieczeniowej w Polsce po roku 1991 i bardzo wyraźne zbliżanie się wskaźnika dla TUV-ów i spółek akcyjnych (w niektórych TUV-ach nawet poniżej spółek akcyjnych), dla potwierdzenia tej tezy wymagana jest dalsza ich obserwacja.

5. Wskaźnik szkodowo-kosztowy

Analiza szkodowości i kosztów działalności ubezpieczeniowej została pogłębiona o wyliczenia wskaźnika szkodowo-kosztowego (COR). Wskaźnik szkodowo-kosztowy informuje o udziale podstawowych kosztów zakładu ubezpieczeń (odszkodowań i rezerw szkodowych, kosztów akwizycji i administracji) w składce zarobionej brutto. Daje zatem obraz prawdziwego przebiegu wyników działania zakładu ubezpieczeń.

Wskaźnik COR dla TUV-ów był wyższy niż dla spółek akcyjnych jedynie w dwóch z ośmiu badanych okresów – 2002 i 2003 (tab. 4). W obu typach zakładów osiągnął jednak poziom poniżej 100% (z wyjątkiem SA w 2001 r.), co świadczy o stosunkowo wysokiej efektywności (mierzonej poziomem kosztów) zakładów ubezpieczeń w Polsce. Najniższy poziom wskaźnika wykazuje TUV Cuprum i TUV SKOK. W TUV TUV obniżaniu się wskaźnika towarzyszy poprawa wyników technicznych. Od roku 2004, kiedy poziom wskaźnika spadł poniżej 90%, notowane były dodatnie wyniki techniczne. Bardzo wysoki poziom wskaźnika obserwowany jest w Concordia Polska TUV i zakład ten osiąga ujemne wyniki techniczne (poza rokiem 2006).

Tabela 4. Wskaźnik szkodowo-kosztowy w TUV-ach w latach 2000-2007 (w %)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
TUV TUV	112,66	103,10	101,13	98,80	89,19	87,85	81,69	89,94
Concordia	131,34	126,82	135,75	125,09	97,83	101,54	91,57	118,44
Cuprum	45,89	43,85	55,88	44,83	34,60	45,40	42,21	60,62
SKOK	91,29	90,41	86,10	74,27	66,95	58,27	57,09	52,39
Pocztowy				113,42	60,33	88,28	88,25	112,73
Bezpieczny Dom						1424,26	105,68	70,15
TUZ						118,19	89,33	106,88
TUV w dziale II	92,82	91,03	98,79	95,05	78,60	85,18	81,42	90,09
SA w dziale II	99,44	100,07	94,05	91,19	90,03	88,36	86,69	91,29

Źródło: jak w tab. 2.

Porównując efektywność kosztową spółek akcyjnych i TUV-ów, można stwierdzić, że w Europie średni poziom wskaźnika COR w latach 1995-2004 był dla spółek akcyjnych niemal identyczny jak dla TUV-ów i wynosił odpowiednio 92,7% i 92,2% [Valuing... 2007].

6. Podsumowanie

Analiza kosztów działalności ubezpieczeniowej wskazuje, że towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i spółki akcyjne różnią się znacznie w polityce ponoszenia kosztów. Analiza szkodowości na polskim rynku ubezpieczeniowym wykazała, że wskaźniki szkodowości w spółkach akcyjnych są wyraźnie wyższe niż w TUV-ach. Jest to rozwiązanie odmienne od rozważań teoretycznych i danych empirycznych z rynku europejskiego (średni wskaźnik szkodowości w europie wyniósł w latach 1995-2004 73,1% dla TUV-ów i 69,4% dla spółek akcyjnych) [Valuing... 2007]. Głównym uzasadnieniem takiego stanu rzeczy wydaje się być stosunkowo krótki okres działania TUV-ów na polskim rynku ubezpieczeniowym. Młode zakłady wykorzystują

niską szkodowość w celu zgromadzenia odpowiednich kapitałów zapasowych lub pokrycia strat finansowych z poprzednich okresów. Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, szczególnie towarzystwa branżowe w Polsce, odnotowują znaczną przewagę w zakresie stopy kosztów akwizycji. Teoretyczny efekt trudności w obniżaniu kosztów działalności ubezpieczeniowej w TUV-ach w Polsce może być jedynie obserwowany w przypadku wyższego poziomu kosztów administracji niż dla spółek akcyjnych. Ponieważ jednak ich historia na rynku ubezpieczeniowym w Polsce jest znacznie krótsza, wyższy poziom tego wskaźnika może być spowodowany wyłącznie „młodością” TUV-ów, na co wskazuje pozytywna tendencja malejąca i wyraźne zbliżenie się do stopy kosztów administracji dla spółek akcyjnych. Mimo to łączny wskaźnik szkodowo-kosztowy jest dla TUV-ów w Polsce zasadniczo niższy niż dla spółek akcyjnych, składka jest zatem w mniejszym stopniu wykorzystywana na pokrycie głównych kosztów zakładu ubezpieczeń.

Literatura

- Cummins J., Rubio-Misas M., Zi H., *The effect of organizational structure on efficiency: Evidence from the Spanish insurance industry*, “Journal of Banking & Finance” 2004, no. 28.
- Jonczyk B., Ogrodnik H., Szewieczek D., Wieczorek M., Znaniecka K., *Analiza finansowa zakładu ubezpieczeń*, AE, Katowice 2006.
- Mayers D., Smith C., *Ownership structure across lines of property-casualty insurance*, “Journal of Law and Economics” 1988, no. 31.
- Lamm-Tennant J., Starks L.S., *Stock versus Mutual Ownership Structures: The Risk Implications*, „Journal of Business” 1993, no. 66.
- Metodologia analizy finansowej zakładów ubezpieczeń*, PUNU, Warszawa 2000.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń, DzU, nr 248, poz. 1846.
- Smith B., M. Stutzer, *Adverse Selection, Agregate Uncertainty and the Role of Mutual Insurance Contracts*, “Journal of Business” 1990, no. 63.
- Szymański Z., *Problem sprawności ekonomicznej małego zakładu w teorii ubezpieczeń i rozwiązania francuskie*, „Spółdzielczy Przegląd Bankowy” 1946, nr 7-10.
- Valuing our Mutuality*, vol. 3, IMCIF 2007.

OPERATING EXPENSES – MUTUAL INSURERS VERSUS JOINT STOCK COMPANIES

Summary: This article examines the relationship between operating expenses and organizational forms of insurers using a data set of Polish insurers from 2000 to 2008. The author researched gross claims ratios, acquisition and administrative expenses ratios and COR for mutuals and joint stock companies.